GERMİYÂNLI YETÎMÎ VE İBRET-NÂMESİ[1]-ZEYL

Kadir GÜLER[*]

ÖZET

Osmanlı coğrafyasının önemli kültür merkezlerinden birisi de Kütahya'dır. Kaynaklarda ve tezkirelerde Kütahiyyeli veya Germiyânlı olarak zikredilen otuz sekiz şâir dikkate alındığında Kütahya, Osmanlı Devleti'nin altıncı önemli kültür merkezlerinden biri olarak dikkat çekmektedir.

Germiyân topraklarında yaşayan önemli şâirlerden biri olan Yetîmi, kaynaklara göre Seyyid Gazi Tekkesi'ne bağlı sûfîlerdendir. İbret-nâme başlığı taşıyan manzumelerin ilki Yetîmî'nin İbret-nâmesi'dir. Ölümü ve ölüm karşısında insan davranışlarını, dünya hayatının geçici ve malın mülkün yalan olduğunu anlatarak ders vermeyi amaçlayan İbret-nâmeler, özellikle sûfi şâirlerimizin ele aldığı türler arasında önemle dikkat çekmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Kütahya, Germiyân, Yetîmî, 'İbret-nâme, sûfî, Tasavvuf.

---

[1]Bu yazıyı 2003 yılında kaleme aldım. 2004 Nisanında geçirdiğim bir rahatsızlık üzerine elimdeki metni tamamlanmak üzere danışmanlığını yaptığım Araştırma Görevlimize verdim. Tamamlanan yazının incelenen kısmı iki sayfalık bir araştırma ve beyit sayısı doksan beş olarak eksik bir biçimde ortaya konunca yazının yeniden değerlendirilmesi gerektiğini düşündüm ve yukarıdaki şekliyle yayınlanmak üzere 2008 yılında SBE dergisine teslim ettim. 2009 yılı şubat ayında hakem raporları olumlu gelen yazının 2010 yılında yayınlanacağı tarafıma resmi yazıyla bildirildi. Bu makalem henüz yayınlanmadı.

Geçen ay aynı başlıklı bir makalenin Turkish Studies Dergisinde yayınlandığını okudum. Bunun üzerine tarafımdan kaleme alınan bu yazının aynı dergide karşılaştırılması ve birbirlerinin eksikliklerini tamamlaması düşüncesiyle yayınlanması gerekebileceğini düşündüm ve yazımı değerlendirilmek üzere zikredilen dergiye gönderdim. Bu başlık altında yayınlanan diğer bir yazı için Bkz. Mahmut Kaplan-Şirvan Kalsın, **"Germiyanlı Yetimi ve İbret-Nâmesi"** Turkish Studies, Volume 4/2 Winter 2009, s.672-689; Bu makale ile ilgili değerlendirmem kaynakçanın sonunda **"ZEYL**" başlığı altında yapılmıştır.

[*] Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Eski Türk Edebiyatı Anabilim dalı, kguler@dumlupinar.edu.tr.

YETÎMÎ FROM GERMİYÂN AND HIS 'İBRET-NÂME-ZEYL

ABSTRACT

One of important cultural centers of the Ottoman Empire is Kütahya. Kütahya, when considering thirty-eight poets that have been mentioned in the literature and memorandums as from Kütahya and from Germiyân, is the sixth most important cultural center of the Ottomam Empire. According to the literature Yetîmî, one of the important poets living on Germiyân lands, is a sûfî follower of the Turbeh of Seyyid Gazi. One of the first poems titled as 'İbretnâme is the 'İbretnâme of Yetîmî. The 'İbretnâme form that aims to teach a lesson by elaborating on subjects like death, the human behavior against death, the briefness of human life, and the illusion of wealth, are importantly striking as a poetic form and has been usedby the sûfî poets.

Key Words: Kütahya, Germiyân, Yetîmî, 'İbretnâme, sûfî, Tasavvuf.

Kütahya, Osmanlı coğrafyasının en önemli kültür merkezlerinden birisidir. Kaynaklarda ve tezkirelerde Kütahyalı veya Germiyânlı olarak zikredilen otuz sekiz şâir dikkate alındığında Kütahya, Osmanlının altıncı kültür şehri olarak dikkat çekmektedir.

Osmanlıya katılana kadar bu bölgede etkili olan Germiyan Beyliği döneminde başta Şeyhî olmak üzere Ahmedî, Ahmed-i Dâ'î, Cemâlî, İzârî, Cenâbî ve Şeyh Îlâhî gibi dîvân ve tasavvuf şiirinin tanınmış şahsiyetleri yetişmiştir. (GÜLER 2004:49)

Germiyân coğrafyasının yetiştirdiği sûfî şâirlerden birisi de Yetîmî'dir. Tezkirelere göre Yetimî, Germiyân vilayetindendir ve bugün Eskişehir sınırları içerisinde yer alan Seyyid Gazi Tekkesi'ne bağlı dervişlerdendir.[2] (İPEKTEN vd. 1988:537)

Yetîmî, 16.yy. kaynaklarından Aşık Çelebi ve Hasan Çelebi tezkirelerinde benzer ifadelerle tanıtılmakta ve Osmanlı sınırları içerisinde yer alan benzer tekkelerde de olduğu gibi, kimsesi olmayan

[2]Anılan kaynakta Yetîmî'den şöyle bahsedilmektedir. " Germiyan (Kütahya)'da doğdu. .Seyyid Gazi dergâhı bağlılarındandır. Derviş yaratılışlı birisiydi."

ve başı açık, ayağı çıplak dolaşan, cesur ve korkusuz abdalândan biri olarak anlatılmaktadır..

Âşık Çelebî, Yetimî'yi "Anatolıdan Livâ-yi Germiyândan Seyyid Gazi hânkâhında olan zümre-i abdalândan ve ser ü pâ bürehne yürür divânegândan idi. Hakka bu ebyâtı kim vâkı' olmışdur." diye tanıtmakta ve "turmaz çigzinür" redifli şiirini örnek olarak vermektedir. (ÂŞIK ÇELEBİ vr.91a)

Yetimî, Hasan Çelebi tezkiresinde de, şiir san'atında sözleri zarif, nükteli, hoş, açık ve anlaşılır olarak övülmekte ve "turmaz çigzinür" redifli şiirine yer verilmektedir. (HASAN ÇELEBİ : vr. 328b)

"Vilâyet-i Germiyândan Seyyid Gâzî hânkâhında olan budalânuñ yetîmî ve hânkâh-ı cihânda ser ü pâ-bürehne yüriyen abdallaruñ bî-havf u bîmi idi. Tabınuñ bu fende îrâd olınan kelimât-ı âb-dârından rûşen ü âşikâr zâhir ü be-didârdur. Bu bir iki eş'âr şâ'ir-i mezbûruñ güftârındandur:

Şi'r:

Gün yüzüñ görmek diler meh-tâb turmaz çigzinür
Hâk-pâyuñ öpmek ister âb turmaz çigzinür

Şeb-çerâg-ı hüsnüñe pervâne olmışdur kamer
Şevküñ ile mihr-i 'âlem-tâb turmaz çigzinür

Pâs-bânuñdur meger seyyâreler eflâkde
Giceler tâ subha dek bî-hâb turmaz çigzinür

Mâcerâ-yı 'eşḳ içün derd-i derûnum dökmege
Cû-yı eşkümden yaña dolâb turmaz çigzinür

Ey Yetîmî gözüñ aç cân murgın itdürdüñ şikâr
İşbu çerḫ olmış per-i 'ukâb turmaz çigzinür[3]

Yukarıdaki belgelerin dışında hayatı ile ilgili bir bilgiye ulaşılamayan Yetîmi, İbretnâme'nin sonunda Germiyânlı olduğunu ifade etmektedir:

[3] Gazelin vezni **Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün'**dür.

Bu 'ibretnâmeyi nazm eyler iken
Yetîmî derd-mend-i Germiyânî

İbretnâme'nin Beyazıt nüshasında "Kasîde-i Hakîmzâde Egriboz Kâdısı" başlığı altında yer alan manzumedeki Egriboz bölgesine ve Kâdı ifadesindeki anlama bakarak Yetîmi'nin bu bölgede Hakîmzâdelilerden Kâdı Efendi olarak tanındığı tahmin edilebilir, fakat bu görüşü destekleyecek başka bir kaynak bulunamamıştır.

Edebiyatımız özellikle de Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatı türler konusunda oldukça zengin bir malzemeye sahiptir. Bu türler konuları itibariyle Allah hakkında yazılanlar, Peygamberler hakkında yazılanlar, din ve tasavvuf yolunun büyükleri hakkında yazılanlar ve dinî inanç ve tasavvufî düşüncelerle ilgili yazılan türler olarak değerlendirilmektedirler. (GÜZEL-TORUN 2003:331)

Bu alanda dinî inanç ve tasavvufî düşüncelerle yazılan türlerden birisi de ibret-nâmelerdir. Ölümü ve ölüm karşısında insan davranışlarını, kabir hayatını, dünya hayatının geçici ve malın mülkün yalan olduğunu anlatarak ders vermeyi amaçlayan ibret-nâmeler özellikle mutasavvıf şâirlerimizin ele aldığı türler arasında önemle dikkat çekmektedirler.

Edebiyatımızda dinî ve tasavvufî konuların anlatıldığı türler ve bu türlerle ilgili manzumeler, etkileşim veya istinsah hataları sonucu farklı şairlere ait olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hudâ Rabbim başlıklı makalemizde Gaybî Sun'ullâh'a ait olan ve aynı adı taşıyan kasidenin, Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya aitmiş gibi onun Marifetnâme isimli eserine alındığını ortaya koymuştuk.(GÜLER 1995:s.97)

İbret-name'yi araştırırken de böyle bir karışıklık karşımıza çıktı. Yetîmî'ye ait olan İbret-nâmenin, 15. asır şâirlerinden Kemâl Ümmî'nin Vefât Risâlesi adlı manzumesiyle fazlaca benzerlikler taşıdığını farkettik. (AKTAN 2006a : 95-107)

Yetîmî'den çok sonra istinsah edildiğine inandığımız Vefât Risâlesi'nin; Kemal Ümmî'nin Yetîmî'den sonra yaşaması, eserin Eski Anadolu Türkçesi'nin dil özelliklerini göstermemesi, kasidenin beyit sayısı (Vefât Risâlesi 90 beyit, İbretnâme 99 beyittir) ve beyitler arası anlam kopukları, farklı iki veznin kullanılması ve benzer sebeplerle Kemal Ümmî'ye ait olmadığı kanaatindeyiz.

Tahminimize göre sevilen bir manzume olan İbret-nâme, ezber olarak benzer dergahlarda zikredilmektedir. Eseri bilen Kemâl Ümmî, sevilen bu manzumeye kendisi de değişik beyitler ekleyerek

nazire yazmış olmalı veya Yetîmî'ye ait risâleyi kaleme alan müstensih, eseri yanlış kaydetmiş olmalıdır. Eserin başlığı" Vefat-ı Kemal Ümmî" şeklindedir. Manzume, K.Ümmî'nin vefâtı üzerine onun ölümünü hatırlatmak amacıyla kaleme alınmış da olabilir.

İbret-nâme'den Vefât Risâlesine aynen alınan beyit yoktur, fakat bir veya birkaç kelimesi farklı çok sayıda beyit bulunmaktadır. Her iki manzumeyi karşılaştırdığımızda 51 beyitte benzerlikler tespit ettik. Manzumelerin ilk beyitleri ve son beyitleri farklılık göstermekte, benzer beyitler daha çok manzumenin orta kısmında yer almaktadır. Konuyla ilgili birkaç beyti, beyit numaralarını örneklendirerek veriyor, diğer karşılaştırmaları ve dil özelliklerini incelemeyi araştırmacıların görüşüne ve takdirine bırakıyoruz:

'İbretnâme'den	**Vefât Risâlesi'nden**
5.Buña aldanma zinhâr iy birâder **Ki çokdur kahbe dünyânuñ yalânı**	**3. Buña aldanmañuz zinhâr u zinhâr** **Öküşdür key bu dünyanıñ yalanı**
16.Süñügüm ditreşüp beñzüm sarardı **Kurutdı komadı cismümde kanı**	**13.Kemügüm ditreşüp beñzüm sarardı** **Kurutdı komadı tamarda kanı**
22. Dilüm hîç söylemez oldı tutuldı **İşâret birle ben çagırdum anı**	**21. Dilim hiç söylemez agzım içinde** **İşaret birle ben çagırdum anı**
44. Yabışdılar döşege dört yañadan **Beni kaldurdılar sürüyübeni**	**28.Döşek yorgan ile dört kişi tutdı** **Beni kaldurdılar süriyebeni**
99. İlâhî rahmet eyle iş bu nazmı **Okuyanı yazanı diñleyeni**	**89.Yazanı okuyanı diñleyeni** **Rahmetiñle yarlıgagıl yâ Ganî**

'İbret-nâme gibi türler edebiyatımızda, özellikle dinî-tasavvufî edebiyatımızda farklı şekillerde işlenmiştir. Hem tür hem şekil olarak işlenen İbret-nâmeler, Şeyh Eşref bin Ahmet gibi sûfîler tarafından mesnevî nazım şeklinde yazılmış (DEMİR . 2003), Yûnus Emre gibi mutasavvıflar tarafından da dörtlük biçiminde işlenmişlerdir.

Yûnus Emre, aşağıdaki dörtlüklerinde mezarlıkları ve ölümü tasvir ederek konu ve şekil açısından farklı bir ibretnâme örneği vermektedir. (GÜZEL-TORUN 2003:347)

Sana ibret gerek ise
Gel göresin bu sinleri
Ger taş ısan eriyesin
Bakup göricek bunları

Kanı ol şirin sözlüler
Kanı ol güneş yüzlüler
Şöyle gaib olmuş bunlar
Hiç belirmez nişanları

Şunlar ki çokdur malları
Gör nice oldu halleri
Sonucu bir gömlek giymiş
Anında yokdur yenleri

Bunlar vakt begler idi
Kapıcılar korlar idi
Gel şimdi gör bilmeyesin
Beg kangıdır ya kulları

Kanı mülke benim diyen
Köşk ü saray beğenmeyen
Şimdi bir evde yatarlar
Taşlar olmuş üstünleri

Ne kapu vardır giresi
Ne yemek vardır yiyesi
Ne ışık vardır göresi
Dün olmuşdur gündüzleri

Bunlar eve girmeyenler
Zühd ü taat kılmayanlar
Bu benliği bulmayanlar
Zira geçdi devranları

Bir gün senin dahı Yûnus
Benim dediklerin kala
Seni dahı böyle kıla
Nitekim kıldı bunları

Gerek Germiyanlı olduğunu söylemesi ve gerekse manzumenin Eski Anadolu Türkçesi'nin ünlü uyumu, yuvarlaklık uyumsuzluğu, köklerde ve eklerde ünlü değişmeleri gibi dil özelliklerini göstermesinden dolayı (ÖZKAN 1995: 51) on beşinci asrın başlarında yaşadığını tahmin ettiğimiz Yetîmî'nin bugüne ulaşan en önemli eseri 'İbret-nâme'dir. Makalemizin amacı manzumenin dil özelliklerini incelemek değildir. Yetîmî'nin manzumesinde de Âşık Paşa'nın Garib'nâmesi'nde benzer örneklerini gördüğümüz halk söyleyişlerine ve arkaik kelimelere rastladık.(AKTAN 2006b :175) Bu sebeple konuyla bağlantılı olarak şunları söyleyebiliriz:

İbretnâme'de ***düzetdüm, sünügüm, kamu, tiz, yuyucı, segirdüp, geyesüm, yarlıgar, ban virür*** gibi yöresel ve yüzyılın özelliklerini yansıtan ifadeler dikkat çekmektedir.

.Manzumede ***kulısan, bilürsin, idüp, alurdum, uşbu, olarun, yiridüm, ditreşip uzaduram, urubanı, sürüyübeni, okudukta, birle, anca, nide*** gibi dönem özelliklerini ortaya koyan söyleyişler, eserin dil varlıkları açısından da incelenmesi gerektiğini ve önemini ortaya koymaktadır.

İbretnâme'nin üç nüshasından haberdarız. Birincisi özel kütüphanemizde bulunan nüshadır.[4] Bozuk bir rik'a ile yazılan manzume 98 beyittir. İkinci nüsha Süleymaniye Kütüphanesi İbrahim Efendi Bölümü 588 numaralı mecmûanın 1b-5a varakları arasındadır. Bu nüshadaki 'ibretnâmenin harekeli nesihle ve on üç satıra çift sütun olarak yazıldığı görülmektedir." Hazâ Dâstân-ı 'İbretnâme " başlığı taşıyan manzume 99 beyittir.

İbret-nâme'nin üçüncü nüshası Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Kısmı 1143 numaralı mecmuanın 14b-18a varakları arasındadır. 98 beyit olarak on iki satırlı tek sütuna nesihle yazılan manzume, mecmuada " Kasîde-i Hakîmzâde Eğriboz Kâdısı" başlığı altında yer almaktadır.[5]

Yetîmî'nin kaleme almış olduğu İbret-nâme 99 beyitten oluşan ve mefâîlün, mefâîlün feûlün vezninde yazılmış bir manzumedir. Bazı kaynaklarda mesnevî olarak kaydedilmiş olan eser kasîde nazım şekli olarak kaleme alınmıştır.[6] (ŞENTÜRK-KARTAL 2007:157)

Amacı sanat yapmak olmayan tasavvuf ehli şairlerimiz gibi Yetîmî de şiir sanatı açısından başarılı değildir. Bu yüzden aruz vezninde sıkça imâlelere başvurmak zorunda kalmış, kafiye ve redifte de zorlanmıştır.

Yetîmî, manzumeyi 99 beyitten oluşan klasik kaside örneğine benzer bir yaklaşımla ve altı farklı bölüme ayıran bir tarzda ele almıştır. 99 beyitlik kaside örneğini Gaybî'nin Keşfü'l Gıtâ isimli manzumesinde de görmekteyiz. [7](GÜLER 2004: 123)

Manzumede; **1-5.** beyitler arasında kulun vazifeleri hatırlatılmakta, **6-13**. beyitler arasında makam sahibi bir insanın dünyaya bağlılığına yer verilmekte, **14.-71**. beyitler arasında ölümü hiç hatırlamayan bu kula bir baş ağrısıyla gelen ölüm ve ölüm esnasındaki davranışları ifade edilmekte, **72.-88**. beyitler arasında

[4] Özel kütüphanemizde bulunun bir defter cönk içerisinde rik'a ile yazılmış 'İbret-nâme yer almaktadır. Tahminimize göre eseri ilk fark ederek kayda geçiren Kütahyalı halkiyatçılardan Mustafa Yeşil'dir. Cönk büyük ihtimalle Sayın Yeşil'e aittir. Sayın Yeşil, bu eseri Veliyüddin 1143, 200x143 155x90 141x189 diye not düşerek kaydetmiştir.Yeşil,bu nüshayı,Beyazıt nüshasından istinsah etmiş olmalıdır.

[5] Bu nüshanın yazısı, kağıt özelliği ve imlası, manzumenin Süleymaniye nüshasından daha yeni olduğunu göstermektedir.

[6] Zikredilen kaynakta 15. asır dinî-ahlakî-tasavvufî mesnevîler başlığı altında "İbretnâme Germiyânlı Yetîmî'nin 99 beyitlik mesnevîsi" olarak yer almaktadır.

[7]99 beyitlik kasîde yazma geleneği başka mutasavvıf şairlerde de görülmektedir. Kütahyalı Gaybî Sun'ullah, Keşfü'l-Gıta adını verdiği devriyyesini 99 beyit olarak kaleme almıştır.

kabir hayatı ve kabir sorgusu anlatılmakta, **88.-94**. beyitlerde iyi bir kul olmanın şartları vurgulanmakta, son olarak **94.-99**. beyitler arasında manzumenin adı ve yazarı belirtilip, okuyana dinleyene ve yazana rahmet dileğiyle kaside tamamlanmaktadır.

Sonuç olarak, Türk kültürünün ve İslâm inancının ölüm karşısında insan davranışlarını anlatan önemli bir manzumesi olan 'İbretnâme'yi karşılaştırmalı metin olarak ilim âleminin incelemesine sunuyoruz:[8]

Hazâ Dâstân-ı 'İbret-nâme[9]

mefâîlün mefâîlün feûlün

1. Gel imdi kıl taleb şâh-ı cihânı
Ki ya'ni Hâlık-ı insile cânı

Kulısañ çün rızâsın gözle anuñ
Budur emri Hudâ-yı Lâ-mekânı[10]

Ri'âyet kıl resûlüñ sünnetini
Umarsañ Hak Te'âlâdan cinânı[11]

Göñül baglama dünyâ-yı denîye
Bekâsuzdur bilürsin işbu fânî

5. Buña aldanma zinhâr iy birâder
Ki çokdur kahbe dünyânuñ yalanı

Buña uydum beni magrûr kıldı
Düzetdüm bunda bâg u bostânı[12]

Ganî oldum cihân mülkinde beş gün
Ki hâkim itdiler bir yire beni

Kimine 'adl kimine zulm iderdüm
İdüp rencîde anca müslimânı[13]

---

[8] Edisyon kritikte Süleymaniye nüshası S nüshası olarak esas alınmıştır. Bizdeki nüsha, Beyazıt nüshasıyla aynı olduğu için sadece Beyazıt nüshası B nüshası olarak karşılaştırmaya eklenmiştir.

[9] Başlık B nüshasında "**Kasîde-i Hakîmzâde Egriboz Kâdısı**" şeklindedir.

[10] Anuñ : hânuñ B // mekânı : mekânuñ S

[11] Sünnetini: sünnetine B

[12] Düzetdüm:çürütdüm B

[13] Kimine:kime S //zulm:cevr S

Alurdum mâlını zulm ile halkuñ
Yiridüm soñunı sanmayubanı[14]

10. Eyü ata binüp atlas giyerdüm
Gezerdüm pes ser-â-ser gülsitânı[15]

Begenmezdüm yiyem degme ta'âmı
Bu resme besler idüm cism ü cânı[16]

Ölüm añmaz idüm hergiz cihânda
Ebed kalam sanurdum câvidânı

Karañluk dünyanuñ nîk ü bedinden[17]
İdüp oturmışıdum bir zamânı[18]

İşit imdi baña nâ-gâh ne oldı
İrişdi çün kazâ-yı nâ-gehânı[19]

15. Beni dutdı ısıtma başum agrır
Komadı gezmege kudret yabanı [20]

Süñügüm ditreşüp beñzüm sarardı
Kurutdı komadı cismümde kanı[21]

Beni sâhib-firâş idüp yaturdı
Ki düşdi cânuma ölüm nişânı[22]

Tudagum kurudı gâyet susadum
Getürdiler şarâb-ı erguvânı [23]

Gözetdüm dört yaña gördüm halâyık
Yıgılmış üstüme pîr ü cüvânı[24]

---

[14] Beyit B nüshasında yok
[15] Pes:ben S
[16] B'de 9. beyit
[17] Karanluk:ferâgat B
[18] Metinde dünyânın şeklindedir. B'de 11. beyit
[19] İrişdi:erişdi S // nâ-gehânı: asmâni B
[20] B'de 13. beyit
[21] Cismümde:beñzümde B; beyit B'de 15. beyit
[22] B'de 16. beyit
[23] Tudagum:dudagum B ; beyit B'de 17.beyit
[24] Gördüm:cümle B ; beyit B'de 18. beyit

20. Nazar kıldum yanumda bir melek var
Kim añladum odur cânum alanı[25]

Anı gördükde 'aklum zâ'il oldı
Bilimezven zemîn ü âsmânı[26]

Dilüm hîç söylemez oldı tutuldı
İşâret birle ben çagırdum anı [27]
Didüm billâhi ayıt nite geldüñ
Didi kabz itmege rûh-ı revânı[28]

Didüm bir dem emân vir baña lutf it
Didi hîç kimseye virmem emânı[29]

25. Bakar gözüm velâkin söylemez dil
Muhakkak oldı ölüm tercümânı[30]

Ecel kaygusına düşdüm ne diyem
Getürdi hulkuma almaga cânı [31]

Zen ü ferzend ü hem kavm ü karabat
Benümçün kamu iderler figânı[32]

Atam anam baş açup zâr eyler
Ogul kız kamu iderler figânı[33]

Bu hâlet geldi başa çâr u na-çâr[34]
Meded didüm işitmez kimse beni[35]

30. Ayagum geh çeküp geh uzaduram[36]
O hâlde añlaram gözüm yumanı[37]
Kim eydür öldi kim eydür diridür [38]

---

[25] Kim:ki B ; beyit B'de 20. beyit
[26] Bilimezven:bilemezdüm B ; beyit B'de 20. beyit
[27] B'de 21. beyit
[28] Ayıt:diñle S// nite:niye B ; beyit B'de 22. beyit
[29] B'de 23. beyit
[30] B'de 24. beyit
[31] Hulkuma almaga: almaga hulkuma B ; beyit B'de 25. beyit
[32] Kavm B'de eksik, ; beyit B'de 26. beyit
[33] Eyler : eylerler B // kamu : feryâd B ; beyit B'de 27. beyit
[34] Geldi başa : başa geldi B ; beyit B'de 28. beyit
[35] Mısra B'de şu şekildedir. " o halde añladum gözüm yumanı"
[36] Geh: gâh B//uzaduram:uzadurdum B ; beyit B'de 29. beyit
[37] Mısra B'de şöyledir. "meded direm işitmez kimse anı"

Görürler gögsüme el urubanı [39]

Uşak ogullarum aglaşdı cümle
Görüp bu halde ölüben yatanı[40]

Helâlüm el urup yırtar yüzini
Dirîgâ gitdi evüm pâsbânı [41]

Kulagum işidür her ne ki dirler[42]
Cevâbın viremez lâkin lisânı

35. Nefes kesildi tenden gitdi cânum
Henüz düzülmeden yol armagânı [43]

Gözüm agzum yumuldı bildüm öldüm
Hakîkat ol melek ayırdı cânı [44]

Cisim kaldı döşek içinde mecrûh[45]
Gel imdi gör bu kez saçın yolanı

Yüzüm örterler aslâ kimse görmez
Çıkar nide iverler hânmânı [46]

Diri iken beni isterlerimiş
Kaçar imiş ölüden dôstânı [47]

40. Öli yüzi sovukdur kimse bakmaz
Unudurlarımış tizcek öleni[48]
Su ılındı yuyucı geldi ol dem
Gelüp cem‘ oldı hep halkuñ tuyanı

[38] Beyit B nüshasında yok
[39] B nüshasında 32 beyit şu şekildedir:
Yine öz halime muttagûl oldum-; muttagûl , müttakî olmalıdır.
Ko terk eyledüm bu hânümanı
[40] Beyit B’de 36. beyit ölüben yatanı:ben nâ-tüvânı: S
[41] Beyit B ‘de 30. beyit
[42] Her ne ki : her ki B ; beyit B’de 31. beyit
[43] Beyit B’de 33. beyit düzülmeden:düzülmedi S
[44] B’de 34. beyit
[45] Cisim:cesed B ; Beyit B’de 35. beyit
[46] Nide:nice B// hanmânı :hândânı: S ; beyit B’de 37.beyit
[47] Beni: S ‘de eksik, ölüden:ölicek S ; beyit B’de 38. beyit ;
[48] Öli:ölü S// öleni:anı B ; beyit B’de 39. Beyit ; 40. Beyit B’de şöyle:
Kimi ister kefen kimi yuyucı
Kimi suyum getürür tiz kovanı

Hem iskat-ı salât savm u imân
İdüp her sa‘il aldı dirhemânı

Ta‘âm eylediler ol hinde yindi
Segirdüp hizmete başlar toyanı[49]

Yabışdılar döşege dört yañadan
Beni kaldurdılar sürüyübeni[50]

45. Benüm halvetde soydılar geyesüm
Ne ‘aybum var ise oldı ‘ayânı

Çıkarup rahmeti kodılar anda
Yumurladı yuyucı aldı anı[51]

Bir akçe hayr içün sarf itmez iken
Kaparlar câme ile câme-dânı

Ne kim mâl cem‘ idüp evler yasadum
Kodum vârislere evi dükânı

Hemân hayr itdügi kalur gişiye
Ki Tañrı yarlıgar hayr eyleyeni

50. Birisi su koyar ol birisi yur
Ditirer havf-ı Hakdan üstühânı

Kefen sarup beni tâbûta koyup
Getürür nevbet ile yorılanı[52]

Mü‘ezzin bañ virür eydür salâdur
İşidür hâs u ‘âm kimdür öleni[53]

Kimi öñce kimi ardımca aglar
İşidürem kimise aglayanı

[49] Beyit B’de yok
[50] B’de 43. beyit ;
B’de 44.beyit şu şekildedir:
Çıkardılar beni evim içinden
Ayırdılar beni halkdan nihânı
[51] Yumurladı:toparladı B
[52] Getürür:getürdi B
[53] Virür:urur B

Niçe evler harâb iden ölümdür
Kavuşdurmaz ölüm hîç ayrılanı

55. Niçe sevgülüler unudulupdur
Gidüpdür kalmayup adıla sanı[54]

Niçe ata vü ana eyleyüp âh
Sanursın göklere çıkdı duhânı[55]

Selâtînler zebûndur mevt elinden
Serâyından ayırdı niçe hânı[56]

Kanı benüm diyenler bu cihânı
Ayak altında yaturlar nihânı[57]

Kanı Hürmüz kanı Hüsrev kanı Cem
Unutduñuz mı Sâmı Kahramanı[58]

60. Kanı Kayser gibi ‘ankâ-yı devrân
Zemînüñ ka‘rı oldı âşiyânı[59]

Ya kanı evliyâlar enbiyâlar
Risâlet kişverinüñ kâmurânı

Husûsen mefhar-ı ‘âlem Muhammed
Sehâb iken o şâhuñ sâyebânı

Birâder bu cihân kimseye kalmaz
Ölüm ne yahşı kor ne hod yamanı

Beni götürdiler çün kabre togrı [60]
Yürütdiler niçe sokak tolanı[61]

---

[54] B’de bu beyit yok
[55] B’de bu beyit yok
[56] B’de 55. beyit
[57] B’de 56. beyit
[58] B’de 57. Beyit ; B’de 59. Beyit şu şekildedir:
Kanı şeddâdlar Kar‘ûn u Garûd
Kanı Rüstem cihânuñ pehlivânı
[59] B’de 58. Beyit ; B’de 60. Beyit şu şekildedir:
Kanı İskender-i Fagfûr-ı Hâkân
Kanı bu ‘âlemüñ Sahib-kırânı
[60] Kabre togrı:dogrı kabre B
[61] Tolanı:dolanı B

65. Musallâda getüren kodı bir dem[62]
İmâm turdı ilerü varubanı

Halâyık turuban sâf sâf uyuban[63]
Derildi bir yire pîr ü cüvânı

İmâm cehrile dir Allâhü ekber
Uyup anuñ didügin dir kalanı[64]

Selâm virüp du'â kıldı cemâ'at
İlâhî yarlıga işbu fülânı

Salâtum kıldugı demde getürüp
Getürüp sîneme diñle beyânı

70. Beni çün kodılar kabrüm içine
Türâb ile yumurlar uşubanı[65]

Okudılar çü Yâsîni müselsel
Tagıldılar okudukda Kur'ânı[66]

Belürdi bir sadâ ol demi nâ-gâh
Gelür Münker Nekirile revânı[67]

Yir iki yarılur heybetlerinden
Görürem esvedânı ezrekânı[68]

Sorup Rabbümi dînümi nebîmi
Havâle kıldı odlu bozdoganı[69]

75. Didüm Rabbümdür Allâh dînüm İslâm
Muhammeddür resûlüm yok gümânı[70]

---

[62]:getüren kodı:kodı getüren B
[63] Turuban:turdılar B// uyuban oluben B //pîr ü cüvânı:pur ü şubanı
[64] Uyup :uyuban S
[65] B'de 71. Beyit ; B'de 70. Beyit şu şekildedir:
Görürler kim temâm olmış düzlemiş
Ki arzâ' itdiler sînem kazanı
[66] B'de 72. beyit
[67] B'de 73.beyit
[68] B'de 74.beyit
[69] Sorup:soruben B ; B'de 75. Beyit
[70] Didüm Rabbümdür: didüm ki Rabbim B // B'de 76. beyit

Didiler söyle imdi her ne kılduñ
Getürdiler öñüme yazılanı[71]

Ne kim bu dünyede hayr u şer itdüm
Kamu tertîb ile evvel ü sâni[72]

Çü gördüm sâbıkâ hayr işlerümi
Hemân ikrâra geldüm râyigânı[73]

Didiler şerrüñi dahı di imdi
Tutuldı söylemez oldı zebânı[74]

80. Didiler işbu şerri kim nitedi
Didüm bilmem ben anı işleyeni[75]

Didiler ger güvâh olsa ne dirsiñ
Didüm kanı getürüñ şâhidânı [76]

Ayagum ellerüm itdi şehâdet
İşitdüm şâhidân-ı ‘âdilânı[77]

Hele hayrum ziyâde geldi şerden
Bi-hamdi’l-lâh ki âzâd oldum anı[78]

Halâs oldum kamu derd ü elemden
Bu resme kaldum anda şâdmânı[79]

85. Cevâbın çünki ben virdüm olaruñ
Baña ‘arz eylediler müjdegânı[80]

Olar kim virmeye münker cevâbın
Cehennümdür bilüñ anuñ mekânı[81]
Hudânuñ emridür hîç kılmaz ârâm

[71] B’de 77. beyit
[72] B’de 78. beyit
[73] Bu beyit B’de yok.
[74] Bu beyit B’de yok.
[75] B’de 79. beyit
[76] Mısra B’de “getürsen şâhidânı ‘âdilânı” şeklindedir. Beyit B’de 80. beyittir.
[77] İşitdüm:eşitdüm S ; B’de 81.beyit
[78] B’de 82.beyit
[79] B’de 83.beyit
[80] Olaruñ:olara B ; B’de 84. beyit
[81] B’de 85. beyit

Döger odlu topuz ile zebânı[82]

Kalur dâ'im 'azâb içinde miskîn
İlâhî kimseye gösterme anı[83]

Elüñde var iken fevt itme fursat
Tasadduk kıl Hudâ yolında anı[84]

90. Kimesne hâtırın yıkma cihânda
Ki Hak sevmez bilürsin mûziyânı[85]

Namâzın kıl oruç tut vir zekâtı
Ki hac itmek gerek kâdir olanı[86]

Sa'îd ol kıssamuzdan hissedâr ol
Gözüñ aç uykudan özüñi tanı [87]

Hevâya tâbi' olup nefse uyma
Bula sanma zafer nefse uyanı[88]

İlâhî umaruz göster cemâlüñ
'İnâyet eyle dime **Len-terânî**[89]

95. Bi-hakk-ı sûre-i Tâhâ vü Yâsîn
Bi-hakk-ı sûre-i **Seb'a'l-mesânî**[90]

Muhammed hürmetiçün yâ İlâhî
Şefî' eyle bize ol mihribânı[91]

Bu 'ibretnâmeyi nazm eyleriken
Yetîmî derdmend-i Germiyânî[92]
Garîk-i bahr-i 'isyân oldugıçün

[82] Hîç kılmaz:kılmaz hîç B ; B'de 86. beyit
[83] Dâ'im B'de eksik ; B'de 87. beyit
[84] Yolında:yolına S ; B'de 88.beyit
[85] B'de 89. beyit
[86] B'de 90. beyit
[87] B'de 91. beyit
[88] B'de 92. beyit
[89] " beni göremezsin" A'raf 7/143" Bkz. Mehmet YILMAZ, Edebiyatımızda İslâmi Kaynaklı Sözler, İstanbul 1992, s.111 ; Bu beyit B'de 93. beyit
[90] " tekrarlanan yedi " Hicr 15/87 YILMAZ, a.e., s.139 Bu beyit B'de 94. beyit
[91] B'de 95. beyit
[92] B'de 96. beyit

Dökerdi gözleri dürr-i girânı[93]

99. İlâhî rahmet eyle iş bu nazmı
Okuyanı yazanı diñleyeni [94]

KAYNAKÇA

AKTAN, Bilal, (2006a), **Kemâl Ümmî'nin Vefât Risâlesi ve Dil Özellikleri",** SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.19

AKTAN, Bilal, (2006b), ***"Garib-Nâme'nin Bilinmeyen Yeni Bir Yazması***", Akademik Araştırmalar Dergisi, Ağustos-Ekim 2006, Yıl:8 Sayı: 30

AŞIK ÇELEBİ, (1971) ***Meşâirü'ş-Şuarâ***, Haz. M. Owens, Londra

DEMİR, Esra (2003), ***Şeyh Eşref bin Ahmet ve İbretnâme Mesnevisi***- İnceleme Metin, MÜ SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

GÜLER, Kadir, (2004***), Kütahya Yazıları***, Kütahya

GÜLER, Kadir, (1995), "**Gaybî Sun'ullâh ve Hudâ Rabbim Risâlesi"**, Yedi İklim, Kütahya Özel Sayısı, C.X/68, Kasım 1995

GÜLER, Kadir, (2004***), "Gaybî Sun'ullah ve Keşfü'l-Gıtâ Devriyyesi" Kütahya Yazıları***, Kütahya

GÜZEL, Abdurrahman- TORUN, Ali (2003) ***Türk Halk Edebiyatı El Kitabı,*** Ankara

HASAN ÇELEBİ, ***Tezkiretü'ş-şu'arâ***, Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi Blm. Nu.3869.

ÖZKAN, Mustafa, (1995), ***Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi,*** İstanbul

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, KARTAL, Ahmet, (2007), ***Eski Türk Edebiyatı Tarihi,*** İstanbul

YILMAZ, Mehmet (1992), **Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler**, İstanbul

[93] B'de 97. beyit
[94] Bu mısra B'de şöyledir: " yazanı dinleyeni okuyanı" ; B'de 98. beyit

ZEYL

Bu bölümün amacı daha önce yayınlanan metni, ekteki nüshaya göre yeniden değerlendirerek metni tamamlamak ve araştırmacıları edisyon kritikli metinle karşı karşıya getirmektir.

Birinci dipnotta zikrettiğim sayın yazarların makalesiyle bizim makalemiz arasındaki –okuma, vezin ve anlam açısından- şu ayrıntılar önem arz etmektedir:

1. 'İbret-nâme'nin edebiyatımızdaki yerini belirtme ve konuyla ilgili üç kaynağın ortaya konması açısından bizim makalemiz farklılık arz etmektedir.
2. Biz iki nüshadan metin oluşturduk. Diğer makale tek nüsha üzerinden değerlendirilmiştir. Beyazıt nüshasını metnin sonuna ekledik.
3. Diğer makalenin sonuna eklenen Süleymaniye nüshasının 2b-3a varaklarının sehven unutulmuş olduğunu gördük.
4. Metinde birlik sağlamak amacıyla "dediler" ve "dedüm" kelimeleri "didiler" ve "didüm" olarak düzeltilirse aynı metinde farklı okunuşları ortada kaldırabiliriz.
5. Nüsha farklılıklarına bakınca diğer makaledeki bazı kelimelerin örneklendirdiğimiz şekilde okunması gerektiğini düşünüyoruz:

a. 2. beyitte "kıvan sen" kelimesi "kulısañ" ; aynı beytin ikinci mısrasındaki "Lâ-mekânuñ" kelimesi de "Lâ-mekânı", olarak okunmalı,
b. 5. beyitte "birâzer" kelimesi "birâder", aynı beyitteki "dünyânın" kelimesi "dünyânuñ" olarak okunmalı,
c. 7. beyitte "milkinde" kelimesi, "mülkinde", "yere" kelimesi "yire" olarak okunmalı,
d. 13. beyitte "dünyânın" kelimesi, "dünyânuñ" olarak okunmalı,
e. 14. beyitte "eşit" kelimesi "işit" , "erişdi" kelimesi "irişdi" olarak okunmalı,
f. 16. beyitte "süñüküm" kelimesi, süñügüm olarak okunmalı,
g. 20. beyitte "cânım" kelimesi, "cânum olarak okunmalı,
h. 23. beyitteki "diñle" kelimesi, "ayıt" olarak okunmalı,
i. 24. beyitteki "di", "vir" olmalı, ikinci mısrada "didi" kelimesinden sonra "hîç" kelimesi gelmeli ve "em" eki olmamalı,
j. 26. beyitte "getürdü" kelimesi, getürdi olarak okunmalı,
k. 33. beyitte "pâsubânı" kelimesi "pâsbânı" olarak okunmalı ,
l. 34. beyitte "derler" kelimesi "dirler" olarak okunmalı
m. 38. beyitte "hânedânı" kelimesi hânmânı olarak okunmalı,

n. 39. beyitte “diri iken” kelimesinden sonra vezin ve anlam gereği “beni” kelimesi eklenmeli, “dûsitânı” kelimesi “dostânı” olarak okunmalı,

o. 50. beyitteki “bir beni”, kelimesi “birisi” olarak okunmalı,

p. 51. beyitteki “yorulanı” kelimesi “yorılanı” olarak okunmalı,

q. 52. beyitteki “eşidür” kelimesi “işidür” olarak okunmalı,

r. 55. beyitteki “unut” kelimesi, “unud” olarak okunmalı,

s. 63. beyitteki “bürâzer” kelimesi “birâder” olarak okunmalı,

t. 65. beyitteki “varıbanı” kelimesi “varubanı” olarak okunmalı,

u. 76. beyitteki “kıldıñ” kelimesi “kılduñ” olarak okunmalı,

İBRETNAME BEYAZIT NÜSHASI

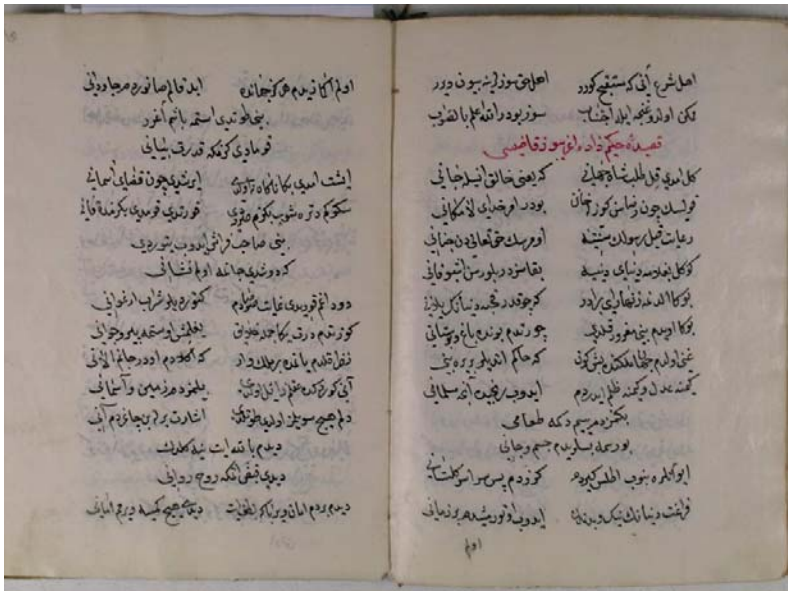

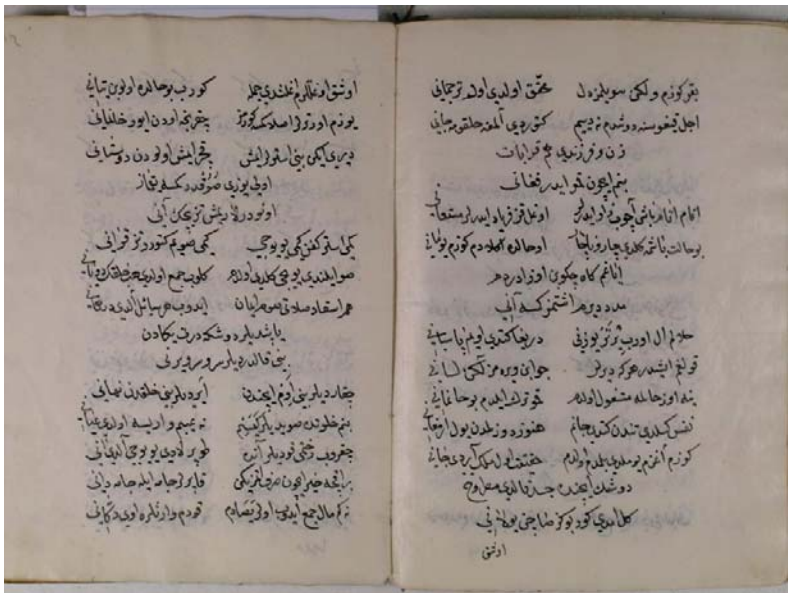

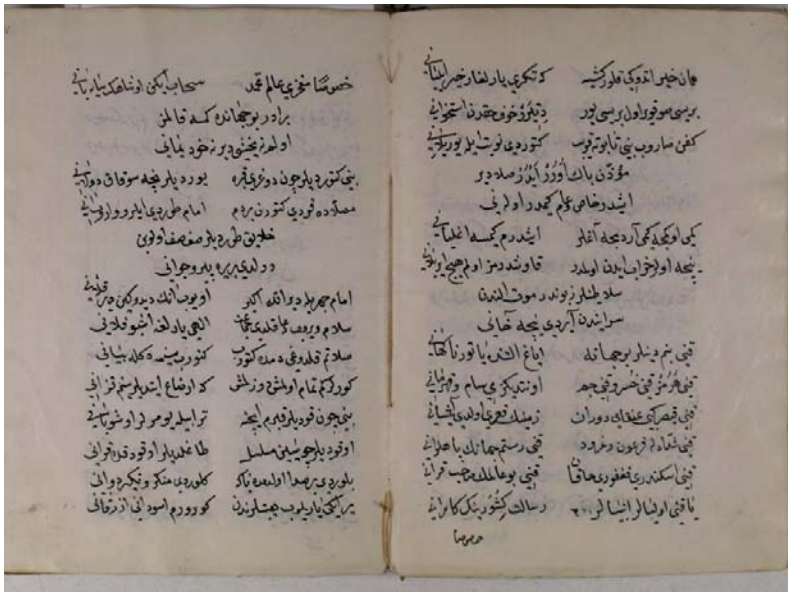

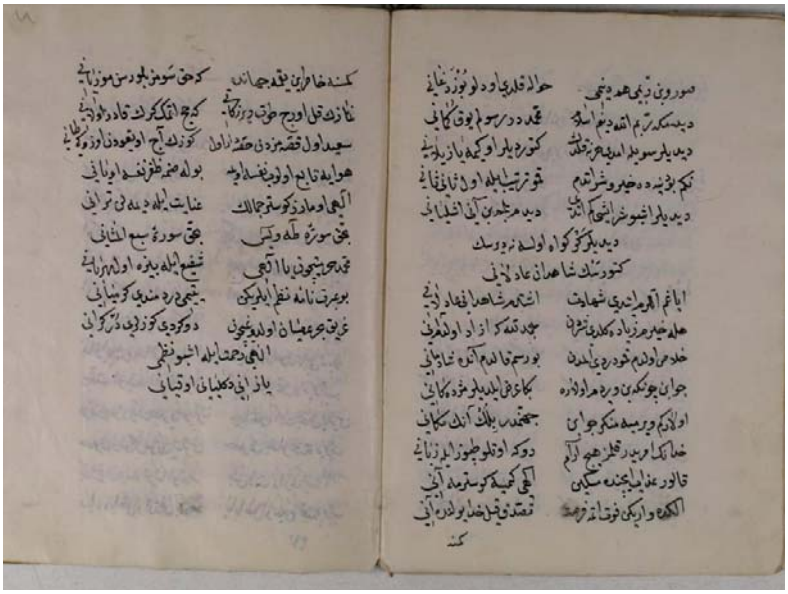

صوروبی زیبی همه دیمی — حواله قلدی اوه لو بوزه غایانی
دیدیکه ترم الله دیم اسلام — محمد ده رسوم ایوق کایانی
دیدیلر سویلیه امریه حزب حقدن — کتوره یلر اوکیمه یازیلیانی
نکم بوزیده خیر و شر اندم — قوتر تیب ایله اول ثانی فیانی
دیدیلر اشبو شرایطی کم اندن — دیدم مرتبه بن آنی اشیدیانی

دیدیلر کوکوکواه اولسه نه دوسک
کتوروسک شاهدان عادلیانی

ایا غم آلوم اشدی شهادت — اشتکم شاهدلر فقاد لیانی
حله خیر مرزیاده کلدی تشرین — سجده کا ازاد اولدقلرنی
خلاص اولدیم قودره یی احدن — بورسم قالدم آنده شادیانی
جوان چونکه بن دره مراوده — بکاغی ایلدیلر مژده کایانی
اولاکم ورمیه منکو جوانی — سجحمدن یلک آنک سکایانی
خدا انک امریدر قلمز هیچ آرام — دوکه اوتلو چوز ایلدوزنایانی
قالور عذر ایلیجنده سکیبن — الحی کمیه کوسترمه آنی
الکده واریکن فوت اتدی فرصت — قصدنی فسخ خدا بولندره آنی

کمنه

کمنه خاطرین یقه جهاندن — کوحق سومز بلورسن موزنایانی
نازک قلی اورج طوت دیرز کاتی — کیچ اتک کرک قاده لولنایانی
سعید اول قصه یزدن حکمه اراول — کوزک آچ اویغودن اوزوکه بر طایانی
هوایه تابع اولوب نفسه ایله — بوله ضمه ظفر نفسه اونایانی
الحی اومادز کوستر جمالک — عنایت ایله دیده نی توانی
بحق سوره طه و یس — بحق سوره سبع المثانی
محمد حرمتیچون یا الحی — شفیع ایله بیزه اولدیرانی
بو عبرت نامه نظم ایلدیکن — یتمی درد مندی کوبیانی
غریق بحر عصیان اولدیغون — دوکودی کوزدن دُر کوانی

الحی رحمت ایله اشبو نظمی
یازانی دکلیانی اوقیانی